

МЕЖІ ПРАВА: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Вступні зауваги

Тема чергового всеукраїнського круглого столу, проведеного цього року у м. Харкові, “Межі права,” сформульована вкрай абстрактно, а тому має розглядатися, гадаємо, різноаспектно. Адже положення і висновки, викладені в одному з її аспектів, радше за все можуть не бути прийнятними, слушними для якогось іншого з цих аспектів. З огляду на це не може не привернути увагу та обставина, що організатори цього заходу не обумовили у назві зазначеної його теми, з позиції якого саме праворозуміння вона має обговорюватись; а як відомо, праворозуміння, взагалі кажучи, завжди було, є, і, вважаємо, залишатиметься неоднозмістовним, плюралістичним. Нагадаємо, що за результатами тривалих львівських досліджень проблематики праворозуміння терміно-поняттям “право” відображались щонайменше п’ятнадцять оптично різних, відносно самостійних соціальних явищ.¹ І хоча один із організаторів згаданого заходу професор С. І. Максимов, обґрунтовуючи у своїй доповіді зазначене формулювання теми цього круглого столу, послався на те, що воно розширює змістовний простір філософсько-правового дискурсу, проте, так би мовити, зворотню стороною такого розширення є несумісність, непорівнюваність вихідних позицій деяких учасників такого дискурсу; а це, мабуть, ослаблює його евристичність.

---

* Петро Мойсейович Рабінович, доктор юридичних наук, академік НАПрН України, професор кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Petro Rabinovych, Doctor of Legal Sciences, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law, Ivan Franko National University of Lviv.

e-mail: rmp2009@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2787-8270>

Володимир Вікторович Гончаров, кандидат юридичних наук, доцент кафедри основ права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Volodymyr Honcharov, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of the Basics of Law, Ivan Franko National University of Lviv.

e-mail: volodymyr.honcharov@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1041-3939>

¹ Тамара Дудаш, *Праворозуміння крізь призму герменевтики* (Львів: Край, 2010), 66.

Практично ж учасники круглого столу (як це можна висновити з опублікованих тез їхніх виступів²), використовували термін “право” і похідні від нього прикметники найчастіше у легістсько-позитивістському сенсі.

З-поміж основних можливих аспектів аналізу, так би мовити, правообмежувальних сюжетів виокремимо, щонайменше, три. А саме:

- антропологічний (людиноцентричний);
- праволюдний;
- юридично-регулятивний.

Така мінімальна диференціація видається необхідною, зокрема, задля того, аби запобігти підміні або електизації неоднозначних терміно-понять та й самих висновків наукового аналізу. Додамо також, що перший аспект ґрунтується на так званому “природному” праворозумінні; другий – на праворозумінні так званому легістсько-позитивістському; а третій – на певному поєднанні (інтегруванні) двох перших аспектів.

Тож розглянемо стисло проблематику меж права у кожному із зазначених вище аспектів.

I. Людиноцентричні (антропні) межі

Вони випливають із того, що саме людина (як унікальна біосоціальна істота) є первинним джерелом усіх її основоположних (буттєвих) прав, поза якими її існування та розвиток у суспільстві взагалі неможливі. Згадаємо класичне положення професора Кембриджського університету Герша Лаутерпахта (колишнього студента юридичного факультету Львівського університету) про те, що “кожна людина є джерелом і кінцевим пунктом усього права.” Реалізації цього кредо цей, можна сказати без перебільшення, юридичний геній, присвятив усю другу половину свого життя, сформулювавши зокрема а) низку складів злочинів проти людяності, б) проект Міжнародного білля з прав людини, безпосередньо використаного при підготовці ООН Загальної декларації прав людини, та в) проект міжнародного всесвітнього органу з контролю за додержанням Білля.

З антропологічного праворозуміння випливає, що поза людиною, поза межами її існування, її діяльності немає феномена права. Отож право може існувати тільки або як певна властивість, “приналежність” людини, або ж як процес чи результат її життєдіяльності.

До речі, з такої світоглядної позиції варто, на наш погляд, обмірковувати і питання, яке останнім часом привертає увагу теоретиків різних гуманітарних спеціальностей (у тому числі, ясна річ, і юристів): чи можливо визнавати носіями (суб’єктами) права тільки-но людей та їхні групи чи, крім цього, ще й якісь інші явища, зокрема носіїв штучного інтелекту? Адже у пресі вже зустрічалась інформація про те, що у деяких країнах зараховували на роботу навіть роботів (носіїв штучного інтелекту), встанов-

---

² *Фундаментальні проблеми юриспруденції III. Межі права: Тези доповідей Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю (28–29 травня 2021 року)* (Харків, 2021), https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18866/1/SB-Fundamental_problems_of_jurisprudence_III-2021.pdf.pdf.

лювали для них певні права, обов'язки, можливу юридичну відповідальність. Так, нещодавно у російському журналі "Государство и право" була опублікована стаття про правовий статус творчості штучного інтелекту.³ Долучаючись до дискусії стосовно названої проблеми, дозволимо і собі висловити певні міркування.

Безперечно, з розвитком сучасної науки і техніки (особливо у сфері інформаційних технологій) у розпорядженні людини потрапляють такі технічні пристрої, інструменти, апарати, продуктивні можливості яких можуть перевершувати можливості людини, її мозку та й, іноді, й інших органів. Відомо також, що такі засоби можуть за певних умов навіть негативно впливати на існування, функціонування, діяльність людини, погіршувати умови її життя. Тому у таких випадках людина, яка так чи інакше є створювачем таких засобів, аби згодом запобігти спричиненню шкоди, має бути зобов'язана дотримуватись у своїй науково-технічній творчості певних меж, прогнозувати і попереджати можливі негативні (антилюдські) наслідки функціонування штучного інтелекту. Отож викладений висновок, як видається, напряду стосується проблеми меж права, а саме меж антропних. І в цьому випадку носієм юридичних прав і обов'язків мають залишатися тільки-но люди, які запроектували, створили і запустили в дію відповідні технічні пристрої, прилади, апарати (чи-то роботи, чи-то автомобілі без водіїв, чи-то ракета, яка сама наводить себе на потрібний об'єкт і таке інше).

Більш конкретно такі межі можуть бути представлені вихідними стандартами прав людини. Перший із них – це вимога у будь-яких ситуаціях, відносинах, випадках поважати гідність людини, не зазіхати на неї, не принижувати її, а другий – вимога людського (людського, людянського) ставлення до кожної людини.

*Антропна гідність людини являє собою самоцінність людини як біосоціальної істоти – унікального родового суб'єкта, котрий уособлює найвищий рівень розвитку буття на Землі.*⁴ Згодом інтерпретація названого терміно-поняття аналізувалась і розвивалась у вітчизняній юридичній літературі (О. Грищук, В. Кампо, О. Водянников та ін.).

Так чи інакше, повага до людської гідності, заборона зазіхання на неї, її приниження, зневажання набули значення світового стандарту, закріпленого – після Загальної декларації прав людини й у низці інших міжнародно-правових актів (зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Хартії основних прав Європейського Союзу тощо).

II. Людяне поводження як складова реалізації права людини на повагу до її гідності

Другим універсальним праволюдним міжнародним стандартом (у певному сенсі похідним від стандарту, так би мовити, рівновеликості, рівнозначності гідності кожної людини) є заборона нелюдського поводження, адресована, передовсім, будь-яким

³ Сергей Братановский, "Искусственный интеллект: правовой взгляд," *Государство и право* 1 (2021): 201–04.

⁴ Петро Рабінович, "Право людини на компенсацію моральної шкоди," *Юридичний вісник України* 2 (2002): 12.

суб'єктам публічної влади – державі, її органам та посадовим особам. Цю заборону було закріплено також у Загальній декларації прав людини (ст. 5) та й у низці ухвалених після неї інших актів ООН (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.); Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1975 р.); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (1984 р.).

Яке ж поводження слід вважати “нелюдським” (нелюдяним)?

Є очевидним, що для практичного застосування терміно-поняття “нелюдське поводження” (зокрема контрольними і судовими міжнародними інституціями) цей вираз (явно оціночного роду) має бути конкретизований чи то у нормативному, чи то у правозастосовному або правотлумачному акті, а що найменше – у доктринальному.

Одним із можливих варіантів вирішення останнього завдання є конструювання загального визначення (дефініції) зазначеного термінологічного виразу. Тож далі представимо одну із наших спроб у цьому напрямку.

Видається беззаперечним, що перш ніж визначати, яке поводження може кваліфікуватися як нелюдське, потрібно передовсім з'ясувати, яке поводження є власне людським (людинним, людянісним, людиновимірним, людяним). Задля пошуку відповіді на останнє запитання може бути використаний, як видається, евристичний потенціал потребового дослідницького підходу, виходячи з якого мною вже пропонувались відповідні критерії правовості тих чи інших соціальних явищ.⁵

Здійснення прав і свобод людини – це використання нею у своїй практичній діяльності тих можливостей, які необхідні для задоволення фундаментальних потреб існування та розвитку її або інших суб'єктів у суспільстві.

Отож необхідність збереження, охорони і захисту біосоціальної природи кожної людини, поважання її гідності має становити універсальну, абсолютну межу будь-якого соціального явища, яке протягом усієї історії людства, з давніх-давен відображалось і донині відображається терміно-поняттям “право”. Іншими словами зазначена межа обумовлює необхідність з боку інших суб'єктів такої поведінки, яка має людяний (людянісний) характер і дістає прояв у таких їхніх фізичних діях, спрямованих на задоволення означених потреб, і виключає зазіхання на належні кожній людині та її сім'ї їжу, житло та одяг. Так чи інакше, можна стверджувати, що цивілізований світ (насамперед в особі його нинішнього офіційного представника – Організації Об'єднаних Націй) назагал прагне забезпечити дотримання такої людиновимірної, людиноцентричної межі.

III. Межі реалізації прав людини

Вони являють собою ***сукупність усіх явищ, які характеризують зміст та обсяг реалізації таких прав і свобод.***

⁵ Петро Рабінович, “Явища права: потребова інтерпретація,” *Право України* 6 (2019): 175.

*Обмежування здійснення прав і свобод людини – це діяльність компетентних державних або міжнародних, чи міждержавних органів зі встановлення меж (обмежень) щодо здійснення прав і свобод людини.*⁶

Розглядувані межі можна класифікувати на певні різновиди, групи за різними критеріями. Зокрема:

- за буттєвою (онтичною) сутністю явища, яке обмежує здійснення людського права і свободи, – природні (природничі, біологічні, фізіологічні, екологічні) та соціальні (економічні, політичні, духовно-ідеологічні);
- залежно від зв'язку з волею носія права – абсолютно об'єктивні (законодавчі обмеження), суб'єктивно об'єктивні (фізичні потреби людини), суб'єктивні (особиста свідомість носія права);
- залежно від політико-юридичного статусу правообмежувачого суб'єкта – міжнародно-всесвітні, міжнародно-регіональні, міждержавні, внутрішньодержавні і недержавні (тобто громадські);
- за обсягом прав чи свобод людини, стосовно яких встановлено обмеження їхнього здійснення – загальні (такі, що стосуються усіх прав і свобод), спеціальні (поширюються тільки на певну групу прав і свобод), виключні (ті, що поширюються тільки на одне право);
- залежно від ступеня соціальної обґрунтованості – цілком підставні, в основному підставні, недостатньо підставні, безпідставні;
- залежно від юридичної значущості, закріпленості у законодавстві або інших юридичних джерелах – легальні (законні), позалегалі (юридично нейтральні), антилегалі (протизаконні).

Більш детальні класифікації розглядуваного явища описані в опублікованій у Львові у 2001 р. монографії “Здійснення прав людини: проблеми обмежування.”⁷ Зауважу, до речі, що цикл загальнотеоретичних понять та їхніх відповідних дефініцій із зазначеної проблематики, викладених у цій книзі, згодом почав безпосередньо і майже дослівно використовуватись у низці рішень Конституційного Суду України.⁸

IV. Межі державно-регулятивного (юридичного) регулювання

Вони окреслюють, умовно кажучи, обсяг соціального простору (тобто суспільних відносин), на які поширюються і може поширюватись юридично-регулятивна діяльність держави, її органів, посадових осіб. Отож зв'язок між сферами правового регулювання і відповідними їхніми межами відображається у таких положеннях:

- **сфера можливого (потенційного)** юридичного регулювання (тобто та ділянка суспільних відносин, яка у принципі може бути врегульована державою об'єктивним

⁶ Отже, межі прав і свобод людини та їх обмежування не є тотожними явищами.

⁷ Петро Рабінович і Іван Панкевич, *Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загально-теоретичні аспекти)* (Львів: Астрон, 2001).

⁸ Див., зокрема, його рішення від 22.09.2005 № 5-рп/2005, № 10-рп/2008 від 22.05.2008, № 20-рп/2008 від 8.10.2008, № 26-рп/2009 від 19.10.2009, № 5-р/2018 від 22.05.2018.

юридичним правом). Її межі зумовлюються об'єктивними властивостями: а) таких відносин, б) суб'єктів права, в) самих юридичних норм;

– **сфера необхідного** юридичного регулювання (тобто та ділянка соціального простору, на яку державі, з огляду на дію соціальних закономірностей, на потреби індивідів, суспільства і держави) потрібно здійснити регулятивний вплив права. Її межі зумовлюються загальносоціальними інтересами, а також інтересами насамперед домінуючої частини суспільства, які зазвичай обстоює відповідна держава;

– **сфера законодавчого (легального)** регулювання (тобто та ділянка соціального простору, котра фактично, насправді регламентована юридичними нормами). Межі цієї сфери зумовлюються конкретно-історичними загальними принципами національної юридичної системи;

– **сфера правореалізуючого** (зокрема, **правозастосовного**) регулювання (тобто та ділянка соціального простору, в якій реально здійснюються приписи юридичних норм). Її межі визначаються чинним законодавством та іншими джерелами національного об'єктивного юридичного права.

V. Межі визначеності норм позитивного права

Позаяк зміст правових норм відкривається опосередковано – через мислення і розуміння реципієнта юридичного тексту, питання про межі права значною мірою зводиться до питання про межі його тлумачення. Як і у випадку з теоріями тлумачення, такі межі можуть бути статичними і динамічними.

Статичні межі є засобами забезпечення такої властивості юридичних норм як правова визначеність. Будь-який правопорядок зазвичай спирається на стабільне, однозначне і прогнозоване розуміння текстів джерел права його учасниками. Така стабільність забезпечується засобами інтерпретаційної діяльності, що визначають статичні межі позитивного права. Йдеться про:

– формалізовані поняття, які не можуть бути витлумачені неоднозначно через абсолютно чітке, “математично” точне визначення їхнього змісту (інтенціоналу), котре, зі свого боку, виключає дискусії про визначення обсягу врегульованих явищ або відносин (екстенціоналу);

– попередню практику судового тлумачення (яка стає дороговказом для наступних рішень через засаду слідування *stare decisis*);

– волю історичного законодавця. Суди по обидва боки Атлантичного океану звикли в тих чи інших випадках покладатись на *travaux préparatoires* при тлумаченні тих чи інших змістовно неоднозначних положень позитивного права. Це пояснюється тим спостереженням, що тлумачення становить собою інверсію процесу створення тексту: тоді як законодавець, виходячи з певних історичних умов, вкладає свою нормативну волю у текст закону, інтерпретатор наче би проходить цей шлях у зворотному напрямку – від тексту до волі. Попри ту обставину, що воля законодавця теж може бути подекуди витлумачена неоднозначно, звернення до неї вкрай рідко використовується для зміни

попередньої інтерпретації, себто через звернення до такої волі забезпечується саме стабільність правового регулювання, а не його динаміка;

– первинний (“оригіналістичний”) зміст джерела права. Щоправда, ця межа інтерпретації (за якою починається сваволя і не-право) актуалізується головню у правопорядку Сполучених Штатів (особливо стосовно тлумачення першої у світі Конституції). Не секрет, що попри ту обставину, що оригіналізм, як і “новий оригіналізм” природно і закономірно не витримав критики в академічних колах заходу ще в середині 80-х років минулого століття, він, між тим, досі безроздільно панує в якості офіційної методології тлумачення Конституції Сполучених Штатів⁹ (значно випереджаючи за популярністю теорію цільового тлумачення). Первинний (який нерідко називають об’єктивним) зміст є, безсумнівно, статичним явищем, що може визначати, знов-таки, статичні межі інтерпретації права.

Динамічні межі змісту позитивного права забезпечують, за словами Р. Алексі, коректність застосування права.¹⁰ Для досягнення такого результату самої лише формальної визначеності недостатньо з низки причин, що вже давно і добре розкриті в літературі (рухливість предмета правового регулювання, абстрактність формулювань юридичних норм, змістовна багатозначність тих чи інших терміно-понять). Однак з іншого боку, коректне застосування права можливе за умови коректного динамічного тлумачення, що знов-таки, має відбуватись межах, які визначаються:

– оціночними поняттями (які мають свій зміст і обсяг (інтенціонал та екстенціонал), а відтак їхнє тлумачення не є цілком необмеженим);

– розвитком суспільних відносин, що виражає себе, зокрема, в зміні конфігурації політичних сил, ієрархій суспільних цінностей тощо);

– розвитком науки і техніки. Як помітив свого часу американський логік і філософ Х. Патнем, в сучасному суспільстві ті чи інші спільноти володіють монопольним правом на визначення тих чи інших понять.¹¹ Розвиток наукових знань неодмінно задає нові межі тлумачення (що стосується, зокрема, малої та великої психіатрії, психології тощо). Межі тлумачення також неодмінно змінюються під впливом суспільного прогресу (поміркуйте над впливом, який поширення електричних самокатів справило на тлумачення терміно-поняття “транспортний засіб”).

Межі тлумачення права перебувають у тісному зв’язку і взаємодії з іншими межами права. Однак цей сюжет заслуговує на подальше дослідження. Загалом же, підсумовуючи, важливо констатувати, що дослідження проблеми меж права, яка дискутувалася на відповідному Круглому столі, покликане сприяти послабленню проявів сваволі у юридичному регулюванні суспільних відносин в охороні і захисті прав людини.

© П. Рабінович, В. Гончаров, 2021

⁹ Lee J. Strang, “Originalism and the ‘Challenge of Change’: Abduced-Principle Originalism and Other Mechanisms by Which Originalism Sufficiently Accommodates Changed Social Conditions,” *Hastings Law Journal* 60 (2009): 927.

¹⁰ Robert Alexy, “Certainty and Correctness,” *Ratio Juris* 28 (4) (2015): 441–51.

¹¹ Хилари Патнем, “Значение и референция,” *Новое в зарубежной лингвистике* 13 (1982): 377.

Bibliography

- Dudash, Tamara. *Law-Understanding in the Hermeneutic Paradigm*. [In Ukrainian.] Lviv: Krai, 2010. *Fundamental Issues of the Jurisprudence III. Boundaries of Law* (28–29 May 2021). [In Ukrainian.] Kharkiv, 2021
- Bratanovskiy, Sergei. “Artificial Intellect: Legal Approach.” [In Russian.] *Gosudarstvo i pravo* 1 (2021): 201–04.
- Rabinovich, Petro. “Human Right to Non-pecuniary Damage Award.” [In Ukrainian.] *Yurydychnyi Visnyk Ukrayiny* 2 (2002): 12.
- Rabinovich, Petro. “Law Phenomena: Needs-oriented Approach.” [In Ukrainian.] *Pravo Ukrayiny* 6 (2019): 175.
- Rabinovych, Petro, and Ivan Pankevych. *Enjoyment of Human Rights: Issues of Restriction*. [In Ukrainian.] Lviv: Astron, 2001.
- Strang, Lee, J. “Originalism and the ‘Challenge of Change’: Abduced-principle Originalism and other Mechanisms by which Originalism Sufficiently Accommodates Changed Social Conditions.” [In English.] *Hastings Law Journal* 60 (2009): 927–96.
- Alexy, Robert. “Legal Certainty and Correctness.” [In English.] *Ratio Juris* 28 (2015): 441–51.
- Putnam, Hilary. “Meaning and Reference.” [In Russian.] *Novoye v zarubezhnoi lingvistike* 13 (1982): 377–90.

Петро Рабінович, Володимир Гончаров. Межі права: основні аспекти проблеми

Анотація. Стаття присвячена аналізу меж права через три основні сюжети, які складають антропні, праволюдні та юридично-регулятивні межі. Така мінімальна диференціація видається необхідною, зокрема, задля того, аби запобігти підміні або еклектизації неоднозначних терміно-понять та й самих висновків наукового аналізу. Перший аспект ґрунтується на так званому “природному” праворозумінні; другий – на праворозумінні так званому легістсько-позитивістському; а третій – на певному поєднанні (інтегруванні) двох перших аспектів.

Людиноцентричні межі зумовлені тим, що саме людина (як унікальна біосоціальна істота) є первинним джерелом усіх її основоположних (буттєвих) прав, поза якими її існування та розвиток у суспільстві взагалі неможливі. Обґрунтовується, що право може існувати тільки або як певна властивість, “приналежність” людини, або ж як процес чи результат її життєдіяльності.

Межі реалізації прав людини являють собою сукупність усіх явищ, які характеризують зміст та обсяг реалізації таких прав і свобод. Обмежування здійснення прав і свобод людини – це діяльність компетентних державних або міжнародних, чи міждержавних органів зі встановлення меж (обмежень) щодо здійснення прав і свобод людини.

Межі державно-регулятивного (юридичного) регулювання окреслюють обсяг соціального простору, на який поширюються і може поширюватись юридично-регулятивна діяльність держави, її органів, посадових осіб. З урахування цього положення, сфери правового регулювання поділяються на сфери можливого (потенційного) або необхідного регулювання, сфери законодавчого і правореалізуючого регулювання.

Позаяк зміст правових норм відкривається опосередковано – через мислення і розуміння реципієнта юридичного тексту, питання про межі права значною мірою зводиться до питання про

межі його тлумачення. Як і у випадку з теоріями тлумачення, такі межі можуть бути статичними і динамічними. В статті розкриваються явища, котрі визначають межі першого і другого гатунку.

Ключові слова: межі права; обмежування прав людини; правова визначеність; межі тлумачення.

Петр Рабинович, Владимир Гончаров. Границы права: основные аспекты проблемы

Аннотация. Статья посвящена анализу границ права через три основных сюжета, которые составляют антропные, правочеловеческие и юридически регулятивные рамки. Такая минимальная дифференциация кажется необходимой, в частности, для того, чтобы предотвратить подмену или эклектизацию неоднозначных терминов понятий и самих выводов научного анализа. Первый аспект основывается на так называемом «естественном» правопонимании; второй – на правопонимании так называемом легистского-позитивистском; а третий – на определенном сочетании (интегрировании) двух первых аспектов.

“Человекоцентричные” пределы обусловлены тем, что именно человек (как уникальное биосоциальное существо) является первичным источником всех его основных (бытийных) прав, вне которых его существование и развитие в обществе невозможны как таковые. Обосновывается, что право может существовать либо как некое свойство, “принадлежность” человека, либо как процесс или результат его жизнедеятельности.

Границы реализации прав человека представляют собой совокупность всех явлений, характеризующих содержание и объем реализации таких прав и свобод. Ограничение осуществления прав и свобод человека – это деятельность компетентных государственных или международных, или межгосударственных органов по установлению границ (ограничений) по осуществлению прав и свобод человека.

Границы государственно-регулятивного (юридического) регулирования определяют объем социального пространства, на который распространяются и может распространяться юридическая регулятивная деятельность государства, его органов, должностных лиц. С учетом этого положения, сферы правового регулирования делятся на сферы возможного (потенциального) или необходимого регулирования, сферы законодательного и правореализационного регулирования.

Поскольку содержание правовых норм открывается опосредованно – через мышление и понимание реципиента юридического текста, вопрос о границах права в значительной мере сводится к вопросу о границах его толкования. Как и в случае с теориями толкования, такие границы могут быть статическими и динамическими. В статье раскрываются явления, которые определяют границы первого и второго рода.

Ключевые слова: границы права; ограничение прав человека; правовая определенность; границы толкования.

Petro Rabinovych, Volodymyr Honcharov. The Boundaries of Law: Main Aspects of the Problem

Abstract. The article is devoted to the analysis of the boundaries of law through three main topics, which are anthropic, human rights, and legal-regulatory boundaries. Such minimal differentiation seems necessary, in particular, to prevent the substitution or eclecticism of ambiguous terms and the very conclusions of scientific analysis. The first aspect is based on the so-called “natural” understanding of the law; the second – on the so-called Legist-positivist understanding; and the third – on a certain combination (integration) of the first two aspects.

Anthropocentric boundaries stem from the fact that man (as a unique biosocial being) is the primary source of all its fundamental (existential) rights, beyond which its existence and development

in society are impossible. It is substantiated that law can exist only either as a certain property, “belonging” of a person, or as a process or result of his life.

The limits of the realization of human rights are a set of all phenomena that characterize the content and scope of the realization of such rights and freedoms. Restrictions on the exercise of human rights and freedoms are the activities of a competent state or international or interstate bodies to establish limits (restrictions) on the exercise of human rights and freedoms.

The boundaries of state-regulatory (legal) regulation outline the amount of social space to which the legal-regulatory activity of the state, its bodies, and officials may extend. Taking into account this provision, the spheres of legal regulation are divided into the spheres of possible (potential) or necessary regulation, the spheres of legislative and law-enforcement regulation.

Since the content of legal norms is revealed indirectly – through the thinking and understanding of the recipient of the legal text, the question of the limits of law is largely reduced to the question of the limits of its interpretation. As with theories of interpretation, such boundaries can be static and dynamic. The phenomena that define the boundaries of the first and second grades are revealed.

Keywords: limits of the law; restrictions of human rights; legal certainty; limits of interpretation.

Одержано/Received 06.09.2021